

دباییتوای مصداقسه

لشکصبت علمه امام صادق ؑ

ویژه نامه‌ی شهادت امام جعفر الصادق ؑ

۲۳ شوال ۱۴۴۱ – ۲۶ خرداد ۱۳۹۹

معاونت پژوهش مدرسه‌ی علمیه‌ی فاطمه الزهرا ؑ

کوی علوی اهواز

یا صادق آل محمد

مقدمه:

امام صادق ؑ در روز ۱۷ ربیع الاول سال ۸۳ هجری قمری در مدینه دیده به جهان گشود و در ۲۵ شوال سال ۱۴۸ هجری قمری، در سن ۶۵ سالگی، به دستور منصور دوانیقی، خلیفه ستمگر عباسی، در شهر مدینه به شهادت رسید.

آن حضرت به خاطر عمر بلندتری که نسبت به سایر ائمه نصیب ایشان شد، به «شیخ الائمه» مشهور هستند و همچنین به سبب مجاهدت‌های علمی، ایشان را رئیس و بنیانگذار فقه شیعه و پیروان اهل‌بیت ؑ را با نام مذهب جعفری می‌شناسند.

البته انتخاب لقب رئیس برای امام صادق ؑ به معنای نفی تلاش‌های دیگر امامان نیست، چه اینکه تلاش‌های علمی امام صادق ؑ دنباله‌ی مجاهدت‌های علمی پدر بزرگوار ایشان، امام محمدباقر ؑ و همچنین سایر ائمه و جدّ بزرگوارشان پیامبر اسلام است و مقصود از شیعه نیز همان حقیقت راستین اسلام است که مؤسس آن پیامبر اسلام است و امت را به متابعت از امام علی ؑ و اهل‌بیت رهنمون می‌کند تا بتوانند به شهر علم محمدی راه یابند.

آمادگی زمینه‌های روشن شدن چراغ نهضت علمی در عصر امام صادق ؑ:

پس از شهادت امام حسین ؑ، استراتژی اهل‌بیت ؑ بر پایه‌ی حفظ و پاسداری از فرهنگ اسلامی قرار گرفت؛ یعنی به دلیل نبودن امکان تشکیل حکومت اسلامی می‌بینیم ائمه‌ی بعدی، امام سجاد، امام باقر و امام صادق ؑ به دنبال این هستند که فرهنگ اسلامی را برای مردم تبیین کنند.

حال در عصر امام صادق ؑ از یک سو به دلیل اغتشاشات و زد و خوردهای امویان و عباسیان و از سوی دیگر برخورد مکتب‌ها و ایدئولوژی‌ها، که از برخورد ملت‌های اسلام با مردم کشورهای فتح شده و نیز روابط مراکز اسلامی با دنیای خارج به وجود آمده بود، بیداری و تحرک علمی اهمیت یافت. در چنین زمانی امام صادق ؑ فرصت داشت که با دانش فراوانش در انواع رشته های علمی که از اعماق قرآن و علوم پدارنش و پیامبر به او رسیده بود، چراغ نهضت علمی و فرهنگی اسلامی خود را روشن کند و نور دانش استوار و متکی به وحی و عقل خود را به بشریت عرضه کند.

نهضت علمی امام صادق ؑ؛ اسلامی و کاربردی:

نهضت علمی امام صادق ؑ از یک سو نهضت اسلامی است و ریشه در معارف اسلامی و آموزه‌های وحیانی دارد، چنانکه می‌بینیم استناد به قرآن یکی از خصوصیات بارز امام صادق ؑ در تعلیم و گسترش علم است؛ از سوی دیگر کاربردی است و متوجه نیازهای مختلف زندگی بشری است. در یکی از احادیث مربوط به ایشان آمده است: «الْعَالِمُ بِرَمَانِهِ لَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ الْوُأْبِسُ؛ آن کس که به زمان خویش دانا و آشنا باشد، شبهات به او هجوم نمی‌آورند.» (تحف العقول، ص ۳۵۶) در ادامه لازم است به چند نکته اشاره کنیم:
۱) مطالب علمی همه ریشه‌ی قرآنی و دینی دارند و منابع دینی قابلیت مدیریت، سازماندهی و پشتیبانی دانش را دارد. امام صادق ؑ در این زمینه می‌فرمایند: «إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ فِي الْقُرْآنِ نَبِيَّانَ كُلَّ شَيْءٍ حَتَّى وَ اللَّهُ مَا تَرَكَ اللَّهُ شَيْئاً يَخْتَاجُ الْعِبَادُ إِلَيْهِ إِلَّا بَيَّنَّهُ لِلنَّاسِ... خداوند در قرآن، بیان هرچیز را نازل کرده است. به خدا قسم هیچ چیزی را که بندگان به آن نیازمندند، فروگذار نکرده و برای مردم بیان فرموده است.» (بحارالانوار، جلد۸۹، ص ۸۱)؛

۲) به نظر امام صادق ؑ جوامع همواره در پویایی به سر می‌برند و نیازها و مسائل آن‌ها دگرگون و نو می‌شود؛ از این‌رو نهضت تولید علم نیز باید پویا باشد تا بتواند با توجه به مقتضیات زمان و مکان و نیازهای متغیر انسان اثربخش شود؛

۳) بنابراین نتیجه می‌گیریم که از نظر امام نهضت علمی می‌بایست بر دو پایه تعبد و تعقل باشد؛ یعنی در عین استناد به اصول و ارزش‌های دینی، راه تفکر و تعقل نیز در آن باز باشد. امام صادق در این باره فرمودند: «علیکم بالدرایه لا بالروایه» (مجلسی، جلد۲، ص ۱۸۲) یا «علینا القاء الاصول و علیکم بالتفریح... انتم افقه الناس اذا عرفتم معانی کلامنا» (الحرالعالمی، جلد ۱۸، ص ۵۱ و ۸۴) . پیام این روایات این است

دباییتوای مصداقسه

در اینجا امام صادق ؑ به یک انقلاب بزرگ فرهنگی در عرصه فکر، نظر، فقه و عمل اقدام کرد. اینگونه که با پاک کردن و خنثی‌سازی شیوه‌های افراطی و تفریطی نسبت به اجتهاد، اصول اجتهاد صحیح را پایه‌گذاری کرد. اجتهادی که برخاسته از کتاب و سنت بوده و عقل نیز در کنار این منابع الهی و آسمانی به عنوان منبعی برای اجتهاد در آن پذیرفته شده است. به گونه‌ای که فقه شیعه از ظن‌گرایی مفرط عقلی که مبتنی بر اجتهاد به رأی و قیاس است، دور بماند و از سوی دیگر از فقه شیعی ظاهرگرا و متن محوری بدور از کاوش و تفقه بطن‌گرایی، مصون باشد و در طول تاریخ راه خود را به دور از انسداد و انحراف ادامه دهد و پاسخگوی نیاز بشریت تا ابد باشد.

مواجهه با جریان‌های سلفی و تکفیری با رویکرد امام صادق ؑ

همانطور که در ابتدا مورد اشاره قرار گرفت، یکی از دلایل روی آوردن امام صادق ؑ به نهضت علمی، بدعت‌ها و گرایشات انحرافی بود که با وقوع واقعه‌ی سقیفه و بحران‌های پی‌درپی و آمدن امویان و ظهور تفکرات مختلف به واسطه‌ی حاکمیت ظلمه، هر روز ظاهر می‌شدند و اندیشه‌ی شیعی را به شدّت منکوب و محکوم می‌کردند. لذا مقابله با این جریان‌های انحرافی، یک نهضت عمیق فکری و پالایش عظیمی را می‌طلبید تا بر جریان‌های انحرافی مهر ابطال زده و حقایق سنت نبوی را آشکار کند و بر اساس یک اسلوب قانون‌گذاری مستند و مستدل بدور از جبر و تفویض، انحراف و التقاط جریان های مزاحم را برکند.

امام صادق ؑ در این زمینه گام‌های بزرگی برداشتند، چنانکه به رغم صف‌آرایی افکار و اندیشه‌های انحرافی چون مرجئه، جبریه، صوفیه و معتزله، مکتب تشیع در این زمان گسترش یافت. تربیت بیش از ۴۰۰۰ عالم علوم مختلف و به تبع آن رشد و شکوفایی تمدن اسلامی در قرون چهارم و پنجم هجری از نتایج اقدامات گهربار آن حضرت است.

بنابراین در مواجهه با همجه‌ی فرهنگی و ترویج اباحه‌گری و جنبش‌های افراطی، ضرورت الگوگیری از رویکرد عالمانه امام صادق ؑ اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. یکی از روش‌های امام صادق ؑ که مرتبط با بحث ما است مبارزه فرهنگی است، که از طریق تربیت مجتهدین، طرح شبهات جریان‌های انحرافی و پاسخ‌گویی در مقام مقابله صورت می‌گیرد.

تربیت و آموزش نخبگان:

شیوه‌ی آموزشی امام صادق ؑ، شیوه‌ی آموزشی- پژوهشی و تحقیقی بود. امام در حین اینکه شاگردانی را از نظر آموزشی تعلیم می‌دادند، آن‌ها را نیز هم‌زمان محقق و پژوهشگر تربیت می‌کردند و سؤالاتی که از امام می‌شد، امام آن‌ها را به شاگردانشان ارجاع می‌دادند و شاگردان ایشان کتاب‌های متعددی می‌نوشتند و امام کتاب‌هایشان را اصلاح می‌کردند و بدین‌وسیله پاسخ سؤال‌کنندگان را می‌دادند و در بعضی از مناظرات خودشان مستقیم شرکت نمی‌کردند و شاگردانشان را می‌فرستادند. لذا تعداد زیادی از شاگردان و یاران امام در تاریخ به متکلم مشهور شدند، مانند هشام بن حکم و فضل بن عمر و... که جمع آن‌ها را متکلمین می‌گویند. به‌طور کلی امام صادق ؑ چون اسلام اصیل را دنبال و در مسیر انتشار حقایق آن حرکت می‌کردند، شاگردانشان را به گونه‌ای تربیت می‌کردند که بتوانند به نقد جریان‌های انحرافی بپردازند و لذا در هر رابطه از جریان‌های انحرافی که به وجود آمد، شاگردان آن حضرت با مناظره، گفتگو، دلایل و استدلال علمی، آن‌ها را بر اساس قرآن، مبانی دین و سنت پیامبر نقد و بررسی می‌کردند و به اشتباهات آن افراد می‌پرداختند.

طرح شبهات جریان های انحرافی:

امام صادق ؑ یک وجه از حفظ اسلام را، شناخت شبهات امثال ابن‌ابی‌العوجاء‌ها می‌دانستند و معتقد بودند نمی‌توان آن‌ها را وادار به سکوت کرد، وگرنه می‌گویند ما حرف‌های مهمی داریم، ولی نمی‌گذارند بزنیم و ظرفیت شنیدن آن را ندارند و لذا امام ؑ به آن‌ها اجازه می‌دادند از زبان خودشان همه حرف‌هایشان را بزنند و تمام شخصیت فکری خود را معرفی کنند، تا معلوم شود چه چیزی در چننه ندارند. بنابراین اولاً باید وجود شبهه‌افکنان را پذیرفت و چشم خود را به روی آن‌ها گشود و دوم اینکه شبهات آن‌ها را به درستی شناخت و معارف لازم را جهت جواب‌گویی به آن‌ها به دست آورد. همچنین برای دفع تهدیدات دشمنان

برای میانی دین به خصوص شیعه باید مجهز به اسلام ناب شد و سوال های نو را با جواب های نو دفع کرد.

نکته‌ای که اما وجود دارد این است که ممکن است عده‌ای از این طرف بیفتند و برای نزدیک کردن رقیب به خود از بعضی میانی خود کوتاه بیایند، این همان چیزی است که دشمنان شیعه می‌خواهند، تا بگویند هم ما و هم شیعه حق هستیم. این خطری است که متأسفانه بعضی از روشنفکرها در آن افتاده‌اند؛ که فکر می‌کنند حالا باید امتیازهایی در حقانیت به رقیب غیر شیعه بدهند و شیعه هم در حقانیت خود اصرار نداشته باشد.

مبارزه با تحریفات:

مبارزه با انحرافات هر بار معنایی دارد، یک زمانی با مذاکره و مدارا و یک جا با دفاع مسلحانه و شهادت و یک جا نیز با بیان دین و اجتهاد علمی با انحرافات مبارزه می‌شود. امام صادق علیه السلام، همانطور که گفته شد به سبب شرایط حاکم بر زمانه ایشان مبارزه فرهنگی و اجتهاد علمی را به عنوان روش مبارزه برگزیدند. شاگردانی که تربیت شدند و مجهز به معارف ناب اسلامی شدند با بهره‌گیری از تدبیر و تعقل به پاسخ‌گویی به شبهات می‌پردازند. اما در این مرحله در کنار پاسخ به شبهات از عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شکل‌گیری این نوع جریانات نباید غافل شد.

چنانکه مبارزه حضرت با این تفکرات و دانش‌های انحرافی به سبب حمایت حکومت از آن‌ها بود و گرنه خود آن‌ها نمی‌توانستند در جامعه اینقدر به تبلیغ بپردازند. دلیل حمایت حاکمان غاصب نیز مشخص است؛ بنی‌العباس برای از بین بردن فضائل اهل‌بیت علیهم السلام و مخدوش کردن چهره‌ی آن بزرگواران از این‌گونه علوم و افکار انحرافی حمایت می‌کرد. تا جایی که زنداقه با حمایت دربار به تبلیغ کفر و الحاد می‌پرداختند. امروز نیز جبهه‌ی استکبار به رهبری آمریکا و انگلیس و رژیم دست‌نشانده‌ی صهیونیستی با حمایت از گروه‌های تکفیری و الحادی به دنبال تضعیف اسلام و مسلمین هستند و باید ممالک اسلامی با درک این موضوع در جهت مبارزه با اندیشه‌ها و جریانات انحرافی و آگاهی بخشی به جامعه اقدام کنند.

در پایان می‌توان گفت بنیانگذار فقه جعفری به تبعیت از علم الهی خود، اجتهادی کارآمد را بنیان نهاد که اصول و قواعد آن به مثابه قواعد منطقی از اسلوب علمی و یقینی برخوردار بود که مواد اولیه آن از کتاب و سنت تدارک می‌شد و حاصل آن گره‌گشایی، پویایی، تحرک و نشاط آفرینی بود. در نتیجه‌ی شکل‌گیری اجتهاد واقعی و صحیح مکتب تشیع از بسیاری از آسیب‌های بدعت‌گذاران و بدخواهان اسلام در امان ماند. لذا امروز نیز روش اجتهادی امام صادق که استفاده از عقل را در محوریت قرار می‌دهد، می‌تواند از گسترش تفکرات تکفیری و ظاهرگرایی جلوگیری کند و عقلائیت اسلامی در تدارک زندگی سیاسی-اجتماعی مسلمین را نشان دهد.

منابع:

- ۱) امام صادق و نظام سازی در اجتهاد (۱۳۸۵)، عزت السادات میرخانی، ندای صادق، شماره ۴۴.
- ۲) امام صادق پایه گذار تمدن اسلامی، بازیابی شده در تاریخ ۲۸ تیر ۹۶ به آدرس:
<http://www.jamnews.ir/detail/News/۸۱۱۴۱۸>
- ۳) امام صادق و روش برخورد با شبهات، بازیابی شده در تاریخ ۲۸ تیر ۹۶ به آدرس:
<http://article.tebyan.net/۱۳۳۷۲۶>
- ۴) چرا امام صادق به نهضت علمی روی آوردند؟ بازیابی شده در تاریخ ۲۸ تیر به آدرس:
<http://pnubayan.com///۲۰۱۴>

منبع: سایت بصیرت

مسابقه

مسابقه‌ی برشور ۵ دقیقه با امام صادق علیه السلام

۵ دقیقه مطالعه سه سؤال مسابقه

با فقط ۵ دقیقه وقت گذاشتن از اجر معنوی مطالعه درباره‌ی

امام صادق علیه السلام و جوایز علمی و مادی بهره‌مند شوید.

۱) نهضت امام صادق علیه السلام چگونه نهضتی است؟

۲) نهضت علمی امام صادق علیه السلام بر چند پایه استوار است؟

۳) چرا مذهب ما به مذهب جعفری معروف شده است؟

پاسخ‌های خود را تا روز جمعه

مورخ ۳۰ خرداد ۱۳۹۹ از طریق

پیامک شخصی ارسال نمایید.

